

**2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՄԴՈ-1590 որոշման վերաբերյալ  
Սահմանադրական դատարանի դատավոր Վ. Մ. Գրիգորյանի  
հատուկ (համընկնող) կարծիքը**

**I. Ներածություն**

2021 թվականի ապրիլի 29-ին Սահմանադրական դատարանը, դոնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի պարզամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ և 7-րդ մասերի, 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4.2-րդ կետի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, ՄԴՈ-1590 որոշմամբ (այսուհետ սույն հատուկ կարծիքում՝ Որոշում) եզրահանգել է, որ վիճարկվող դրույթները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Լիովին համաձայն լինելով Որոշման եզրափակիչ մասի հետ՝ կարծում եմ, որ դրա պատճառաբանական մասը, պահպանելով Սահմանադրական դատարանի որոշումներին ներհատուկ պահպանողական և իրավական փաստարկների հակիրճ շարադրանքի ոճը, ունի իրավական որոշ հանգամանքների և սկզբունքների սահմանադրաիրավական բովանդակության առավել մանրամասն բացահայտման կարիք, ինչը և կփորձեմ ներկայացնել սույն կարծիքով:

**II. Սահմանադրության դրույթների աստիճանակարգությունը**

*Ա. Աստիճանակարգության ընդհանուր սկզբունքը*

1. Դիմողի բարձրացրած խնդիրն ուղղակիորեն առնչվում է Սահմանադրության 2020 թվականի հունիսի 22-ի փոփոխությունների ընդունմանը: Անկախ այն հանգամանքից, որ դիմողի բարձրացրած հարցերը քննության առարկա չեն դարձել Սահմանադրական դատարանի կողմից<sup>1</sup>, խնդիրն ընդհանուր առմամբ Սահմանադրության փոփոխություններ ընդունելուն վերաբերելու պատճառով արժանացել է առավել լայն շրջանակով քննության՝ այն սկսելով Սահմանադրությամբ ամրագրված դրույթների փոփոխման կարգերի տարբերակմամբ՝ նպատակ հետապնդելով «ապահովել Հայաստանի Հանրապետության առաջին սահմանադրի՝ հայ ժողովրդի սահմանած անփոփոխ դրույթներում ամրագրված արժեքների և սկզբունքների գերակայությունը, Սահմանադրության ներքին կայունու-

---

<sup>1</sup> Տես՝ 2021 թվականի փետրվարի 11-ի [ՄԴԱՈ-27](#) որոշում

*թյունը, Սահմանադրության դրույթների մեկնաբանությունների կանխատեսելիությունը, հնարավոր ներքին կոլիզիաների կանխումը, իսկ դրանց բացահայտման դեպքում՝ լուծումը»<sup>2</sup>:*

2. Այս նպատակների համար և ըստ Սահմանադրության դրույթներն ընդունող սուբյեկտների իրավասությունների աստիճանակարգության՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել էր<sup>3</sup>, որ Սահմանադրության դրույթները ենթակա են դասակարգման հետևյալ կերպ.

**ա)** Սահմանադրության նախաբանը, 1-3-րդ և 203-րդ հոդվածները՝ որպես Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթներ,

**բ)** Սահմանադրության՝ միայն հանրաքվեի միջոցով փոփոխվող դրույթները՝ որպես Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդի բացառիկ իրավագործության ներքո գտնվող սահմանադրական դրույթներ, որոնք թվարկված են Սահմանադրության 202-րդ հոդվածի 1-ին մասում,

**գ)** Սահմանադրության՝ նաև Ազգային ժողովի կողմից փոփոխվող դրույթներ:

3. Սահմանադրության դրույթների վերոհիշյալ աստիճանակարգությունը սահմանելով՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծերի սահմանադրականության նախնական ստուգման շրջանակները հաստատել է, պայմանականորեն նշված, ավելի ցածր աստիճանի սահմանադրական նորմերի փոփոխության նախագծի բարձր աստիճանի նորմերին համապատասխանության կարգը հաստատելու նպատակով (ուղղահայաց համապատասխանության ստուգում)<sup>4</sup>:

4. Միաժամանակ, Սահմանադրական դատարանը սահմանել էր, որ Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթներին համապատասխանությունը ստուգելուց բացի, Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը պետք է համապատասխանի նաև նույն աստիճանի, սակայն Սահմանադրության փոփոխությունների տվյալ նախագծով չփոփոխվող նորմերին (հորիզոնական համապատասխանության ստուգում)<sup>5</sup>:

5. Հորիզոնական համապատասխանության ստուգման նպատակը նույնաստիճան սահմանադրական դրույթների միջև հնարավոր կոլիզիաների կանխումն է: Մինչդեռ ուղղահայաց համապատասխանության ստուգման նպատակը սահմանադրական դրույթների և դրանցից բարձր աստիճանի վրա գտնվող դրույթների հնարավոր հակասություններից խուսափելուց բացի, նաև՝ Սահմանադրության փոփոխությունների նախնական ստուգման

<sup>2</sup> Որոշում, կետ 5.2

<sup>3</sup> Նույն տեղում

<sup>4</sup> Որոշում, կետ 5.3

<sup>5</sup> Նույն տեղում:

կարգի սահմանմամբ Սահմանադրության 1-ին և 2-րդ հոդվածներով նախատեսված ժողովրդաիշխանության սկզբունքների ամրապնդումն է Սահմանադրության փոփոխությունների բարդ ընթացակարգում. Սահմանադրության՝ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվող փոփոխությունների նախագիծը պետք է համապատասխանի Սահմանադրության անփոփոխելի, ինչպես նաև միայն հանրաքվեով փոփոխվող դրույթներին՝ որպես Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված ինքնիշխան սահմանադրի կամքի:

*Բ. Սահմանադրության նախաբանը՝ անփոփոխելի դրույթ*

6. Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության ստուգման կարգում Ռոշմամբ Սահմանադրական դատարանի կողմից առանցքային կարևորության հաջորդ արձանագրումը վերաբերում է Սահմանադրության նախաբանն անփոփոխելի դրույթների կարգին դասելուն:

7. Սահմանադրության նախաբանն արտահայտում է Հայաստանի Հանրապետության առաջին սահմանադրի՝ Հայ ժողովրդի իղձերը, նպատակները (հայրենիքի հզորացումը և բարգավաճումը, սերունդների ազատությունը, ընդհանուր բարեկեցությունը և քաղաքացիական համերաշխությունը), սկզբունքները և այն արժեքները, որոնք ընկած են Սահմանադրության ընդունման նպատակների և շարժառիթների հիմքում<sup>6</sup>: Այս նպատակները և սկզբունքները Սահմանադրության նորմերի մեկնաբանման համար ունեն ուղեցուցային նշանակություն, ինչպիսին ճանաչվել է Սահմանադրական դատարանի կողմից իր գործունեության դեռևս վաղ ժամանակահատվածից:

8. Մասնավորապես, Սահմանադրության նախաբանը որպես Սահմանադրության նորմերի մեկնաբանման նպատակով Սահմանադրի նպատակի ուղենիշ, վկայակոչվել է Սահմանադրական դատարանի որոշումներում սկսած 1999 թ. միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության նախնական ստուգման գործերով<sup>7</sup>:

<sup>6</sup> «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ», ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Հարությունյանի և Ա. Վաղարշյանի, Եր., «Իրավունք», էջեր 36-39:

<sup>7</sup> Տես՝ օրինակ, 1999 թվականի հոկտեմբերի 8-ի [ՍԳՈ-175](#), 1999 թվականի հոկտեմբերի 12-ի [ՍԳՈ-176](#), 1999 թվականի դեկտեմբերի 26-ի [ՍԳՈ-271](#), 2004 թվականի օգոստոսի 13-ի [ՍԳՈ-502](#), 2010 թվականի հունվարի 12-ի [ՍԳՈ-850](#), 2014 թվականի նոյեմբերի 14-ի [ՍԳՈ-1175](#), 2017 թվականի հոկտեմբերի 10-ի [ՍԳՈ-1381](#), 2018 թվականի մարտի 16-ի [ՍԳՈ-1407](#):

**9.** Սահմանադրական դատարանի՝ Սահմանադրության նախաբանում ամրագրված նպատակներին և սկզբունքներին հղումով առավել ուշագրավ որոշումներից են 2003 թվականի ՄԴՈ-412 որոշումը, որով Սահմանադրական դատարանն ընդգծել էր Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական կարգի ամրապնդման և Սահմանադրության նախաբանում ամրագրված՝ քաղաքացիական համերաշխության հաստատման անհրաժեշտությունը<sup>8</sup> և 2010 թվականի ՄԴՈ-850 որոշումը, որով Սահմանադրական դատարանը վկայակոչել էր Սահմանադրության նախաբանը և Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրի 11-րդ կետը, որպես նույն որոշմամբ քննարկված «Հայաստանի Հանրապետության և Թուրքիայի Հանրապետության միջև հարաբերությունների զարգացման մասին» արձանագրության դրույթները՝ Հայաստանի Հանրապետության օրինաստեղծ ու իրավակիրառական պրակտիկայում, ինչպես նաև միջպետական հարաբերություններում մեկնաբանման ու կիրառման ուղենիշ<sup>9</sup>:

**10.** Այս ամենով հանդերձ, Սահմանադրության նախաբանը մինչ Որոշումը չէր դասվել Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթների շարքին, իսկ դրա անփոփոխելի բնույթի հիմնավորումները մնում էին տեսական հիմնավոր մոտեցումների տիրույթում, սակայն՝ առանց նորմատիվ ձևակերպման: Որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը, հիմք ընդունելով Սահմանադրության նախաբանը՝ որպես Սահմանադրության արժեքանական առանցքի և Սահմանադրությունն ընդունելիս առաջին սահմանադրի՝ Հայ ժողովրդի նպատակների գլխավոր աղբյուր, հստակորեն արձանագրեց դրա անփոփոխելի բնույթը:

**11.** Ինքս, լիովին համաձայնելով Որոշմամբ արձանագրված այս մոտեցմանը, կարծում եմ, որ դրա հիմքում վերը նշված արժեքանական և պատմաիրավական հիմնավորումներից գերծ ընկած էր նաև Սահմանադրության 1-3 և 203-րդ հոդվածների անփոփոխելիության նորմատիվ-սահմանադրական ամրագրման այն մեկնաբանությունը, որ այդ անփոփոխելի դրույթների ընդունման նպատակները, իրավաքաղաքական և պատմական հիմնավորումները փոփոխելի չեն: Այլ խոսքով, եթե որևէ իրավական դրույթ անփոփոխելի է, ապա առավել ևս չի կարող փոփոխելի լինել դրա հիմքը և ընդունման նպատակները:

**12.** Իմ համոզմամբ՝ Սահմանադրության նախաբանի առանցքային կարևորության վրա կատարված շեշտադրումը և Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթների շարքին դասելու հարցերում Որոշման ինպերատի-

<sup>8</sup> 2003 թվականի ապրիլի 16-ի [ՄԴՈ-412](#), կետ 6

<sup>9</sup> 2010 թվականի հունվարի 12-ի [ՄԴՈ-850](#), կետ 5

վությունը Սահմանադրության նորմերի մեկնաբանման գործում մեծապես ընդլայնելու են Սահմանադրության նախաբանում շարադրված նպատակների և նորմ-սկզբունքների կիրառման պրակտիկան:

**13.** Սահմանադրության նախաբանը Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթների դասին պատկանելու Որոշման արձանագրումը, իմ խորին համոզմամբ, **առաջին հերթին** Սահմանադրական դատարանի՝ որպես սահմանադրական արդարադատության միջոցով Սահմանադրության գերակայությունն ապահովող ատյանի, հավատարմության հավաստիքն է Սահմանադրության ընդունմամբ դրա նախաբանում Հայ ժողովրդի իղձերի, նպատակների և արժեհամակարգի նկատմամբ:

**14. Երկրորդ,** Սահմանադրության նախաբանը Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթների դասին պատկանելու Որոշման արձանագրումն ուղղակիորեն նշանակում է, որ Հայաստանի համար ծանր իրավաքաղաքական մերօրյա իրավիճակում Հայաստանի անկախության հռչակագրի ընդունումից 30 տարի անց և Հայաստանի անկախության հռչակման 30-րդ տարելիցին ընդառաջ, Սահմանադրական դատարանը, շարունակելով իր գործունեության ընթացքում Հայաստանի անկախության հռչակագրի դրույթների սահմանադրականացման (դրանք Սահմանադրության դրույթների իրավաբանական ուժով օժտված լինելու վարկածով դիտարկելը) ընթացքը<sup>10</sup>, **Սահմանադրության նախաբանի անփոփոխելիության արձանագրմամբ սահմանադրական արդարադատության տիրույթում Սահմանադրության դրույթների անփոփոխելիության կամ հավերժության որակով դիտարկելու է նաև «Հայաստանի անկախության հռչակագրում հաստատագրված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները եւ համազգային նպատակները»՝ Սահմանադրության նորմերի մեկնաբանման և սահմանադրաիրավական վեճերի լուծման ընթացքում:**

### **III. Որոշմամբ քննարկված հարցերի շրջանակը**

**15.** Թեպետ, ինչպես Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է Որոշման 4.2 կետում, *«սույն գործը քննության է առնում վերացական սահմանադրական վերահսկողության շրջանակներում՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետով և «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 68-րդ հոդվածով սահմանված կարգով»*, այն անդրադարձել է նաև **(1)** Սահմանադրության դրույթների փոփոխման կար-

<sup>10</sup> Տե՛ս սույն հատուկ կարծիքի 7-9 կետերը

գերի տարբերակմանն ու դրանց նպատակներին<sup>11</sup>, (2) Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության նախնական ստուգման մասշտաբին<sup>12</sup>, (3) Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի ստուգման մասին սահմանադրական դրույթների բովանդակությանը (արդյոք նախագիծը ստուգման ներկայացնելը պարտականություն է, թե հայեցողություն)<sup>13</sup>, (4) Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության նախնական ստուգման կանոնից հնարավոր բացառության դեպքին<sup>14</sup>, և (5) թե արդյոք Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխությունների նախագիծը սահմանադրականության նախնական ստուգման չներկայացնելը համապատասխանել է Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության նախնական ստուգման սահմանադրական պատվիրանին<sup>15</sup>:

16. Իմ կարծիքով դիմողի բարձրացրած հարցերից մեկի՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականության ստուգման շրջանակներում Սահմանադրական դատարանի կողմից վերը թվարկված խնդիրների պարզաբանումը և դրանց սահմանադրահրավական բովանդակության վերհանումը անհրաժեշտություն էր: Այսպես՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված է, որ «Մինչև Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը երկրորդ ընթերցմամբ և ամբողջությամբ ընդունելը քվեարկության է դրվում Սահմանադրության փոփոխությանը վերաբերող հարցով Սահմանադրական դատարանի դիմելու մասին Ազգային ժողովի որոշման նախագիծը»: Դիմողի կողմից սույն նորմի սահմանադրականության առնչությամբ Սահմանադրական դատարանի առջև բարձրացված հիմնական հարցի պատասխանն ուղղակիորեն կախված է նրանից, թե արդյոք Սահմանադրությամբ սահմանված է Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության պարտադիր, թե հայեցողաբար իրականացվող ստուգման ընթացակարգ: Եթե Սահմանադրությամբ նախատեսված լիներ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության ստուգման պարտադիր և առանց հնարավոր բացառությունների մոդելը, ապա «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված Սահմանադրական դատարանի դիմելու կարգը, համաձայն

<sup>11</sup> Որոշում, կետ 5.2

<sup>12</sup> Որոշում, կետ 5.3

<sup>13</sup> Որոշում, կետ 5.4

<sup>14</sup> Որոշում, կետեր 5.7-5.8

<sup>15</sup> Որոշում, կետեր 5.9-5.13

որի՝ Սահմանադրական դատարանն ղեկավարելու թողնվում էր պատգամավորների հայեցողությանը, որն արտահայտվելու էր քվեարկությամբ, Սահմանադրության համապատասխանության տեսանկյունից խնդրահարույց կլիներ:

**17.** Միաժամանակ, եթե Սահմանադրությամբ նախատեսված լիներ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության ստուգման պարտադիր, սակայն հնարավոր բացառություններով կամ հայեցողական ստուգման մոդելը, ապա «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված Սահմանադրական դատարանն ղեկավարելու կարգը, համաձայն որի՝ Սահմանադրական դատարանն ղեկավարելու թողնվում էր պատգամավորների հայեցողությանը, չի կարող ունենալ պատգամավորների կողմից քվեարկությամբ որոշում կայացնելուն այլընտրանք:

**18.** Անկախ նրանից, թե ո՞ր մոդելի մասին է խոսքը, Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության ստուգումը պետք է իրականացվի հստակորեն նախանշված շրջանակում: Նման շրջանակի որոշումն ուղղակիորեն թելադրում է Սահմանադրության դրույթների փոփոխությունների ստուգման տարբերակված կարգերի սահմանումը, ինչը, լինելով բացառապես Սահմանադրական դատարանի սահմանադրական լիազորության տիրույթում, պետք է և սահմանվել է Որոշմամբ:

**19.** Եվ վերջապես, Սահմանադրական դատարանն անդրադարձել է նաև Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխությունների Սահմանադրական դատարանն չուղարկելու դեպքի՝ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության նախնական պարտադիր ստուգման կանոնից բացառության պայմաններին համապատասխանության հարցին<sup>16</sup>: Սահմանադրական դատարանն այս հարցին անդրադառնալը հիմնավորել է խորհրդարանական հանրապետությունում ընդդիմության հանդեպ հարգանքի, ինչպես նաև Սահմանադրական դատարանի կազմավորման և համալրման սահմանադրականության վերաբերյալ բարձրացվող հարցերի զգայուն բովանդակությամբ, ինչը չէր կարող անտեսվել Սահմանադրական դատարանի կողմից:

**20.** Ես լիովին արդարացված եմ համարում խորհրդարանական ընդդիմության պատգամավորների կողմից Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխությունների վերաբերյալ բարձրացված մտահոգություններին Որոշմամբ անդրադառնալու Սահմանադրական դատարանի մոտեցումը, քանի որ 2021 թվականի ՍԴԱՌ-27 աշխատակարգային որոշմամբ այս հարցադրումների գերակշիռ մեծամասնությունը դիմումի ընդունելիության

<sup>16</sup> Նույն տեղում

պայմաններին չհամապատասխանելու հիմքով, քննության չենթարկվելու դեպքում, բարձրացված հարցադրումների կարևորությունը սահմանադրական արդարադատության և հայկական ժողովրդավարության ապագայի նկատմամբ ուղղակիորեն թելադրում էին Սահմանադրական դատարանի կողմից դրանց արձագանքը՝ Ազգային ժողովի և Սահմանադրության փոփոխություններ նախաձեռնելու իրավասու այլ անձանց կողմից այդ փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության ստուգման կանոնները հստակեցնելու նպատակով:

#### **IV. «Ողջամիտ բացառության» բանաձևը և դրա սահմանադրաիրավական հիմնավորումները**

*Ա. Սահմանադրական ժողովրդավարության արժեքանական հիմնասյունները*

21. Սահմանադրական ժողովրդավարության գլխավոր արժեքանական հիմնասյունները, ինչպես իրավագիտական և քաղաքագիտական, այնպես էլ իրավակիրառ փորձագիտության շրջանակներում, դիտարկվել են ժողովրդավարությունը, իրավունքի գերակայությունը և մարդու իրավունքները<sup>17</sup>: Արդյունավետ և կենսունակ սահմանադրական ժողովրդավարությունն այս երեք արժեքային համակարգերի ոչ միայն ներդաշնակ և խաղաղ կենսագործունեության, այլ նաև դրանց միջև լարվածության դեպքում՝ արդարացի հավասարակշռության հաստատմամբ լուծումներ առաջարկող պետություն է:

22. Հատկանշական է, որ ժամանակակից սահմանադրական ժողովրդավարություններում թվարկված երեք արժեքային համակարգերի միջև լարվածության առաջացման դեպքում, միջազգային փորձագիտական շրջանակների կողմից լայնորեն ընդունված մոտեցումն այն է, որ սահմանադրական դատարաններն են, որ սահմանադրական նորմերի մեկնաբանությամբ ի վիճակի են արդյունավետորեն ապահովել նման արժեքանական բախումներում անհրաժեշտ և արդյունավետ լուծումներ<sup>18</sup>:

23. Սահմանադրական դատարանի առջև դիմողների բարձրացրած խնդիրն իր հիմքում՝ Սահմանադրական դատարանի ճգնաժամի լուծման այս տարբերակի գործարկման պահից ունեցել է վերը թվարկված երեք արժեքանական համակարգերից երկուսի (ժողովրդավարություն և իրավունքի գերակայություն) միջև լարվածությունը լուծելու անհրաժեշտություն: Այսինքն՝ ապահովել ժողովրդավարական

<sup>17</sup> CDL-AD(2010)044 Opinion on the Constitutional Situation in Ukraine, paragraph 52

<sup>18</sup> Նույն տեղում:



գործընթացների, մասնավորապես՝ Սահմանադրության փոփոխություններ ընդունելու Ազգային ժողովի սահմանադրական լիազորության իրացման հնարավորությունն այն պայմաններում, երբ այդ փոփոխությունների նախագիծը Սահմանադրության դրույթների տառացի մեկնաբանության արդյունքում ենթակա է սահմանադրականության պարտադիր ստուգման Սահմանադրական դատարանի կողմից, որի անդամներին այն ուղղակիորեն վերաբերում է (Սահմանադրական դատարանի կազմի 7-9-ին)՝ էականորեն կրճատելով նրանցից 4-ի պաշտոնավարման ժամկետը և դադարեցնելով նրանցից 3-ի պաշտոնավարումը:

**24.** Ի տարբերություն այնպիսի ստանդարտ իրավիճակների, երբ ճգնաժամերի լուծումները սահմանադրական կարգավորումների մեկնաբանման և կիրառման միջոցով են իրականացվում, Սահմանադրական դատարանը «զինված» է անհրաժեշտ գործիքակազմով նման ճգնաժամերը լուծելու համար և հանդես է գալիս որպես նման լուծումներ առաջարկող մասնագիտացված եւ լիազոր ատյանը: Մինչդեռ այն իրավիճակներում, երբ հակադրվածությունն առաջանում է Սահմանադրական դատարանի կազմի 7/9-ի անհատական շահերի և սահմանադրական մարմնի կողմից իր սահմանադրական լիազորության իրացման շահի միջև, խնդիրը դուրս է գալիս ստանդարտ սահմանադրաիրավական արդարադատության շրջանակից, որում Սահմանադրական դատարանը անկախ և անաչառ ատյանից վեր է անցնում հակադրության կողմի:

*Բ. Սահմանադրական դատարանի ճգնաժամի մասին.*

**25.** Սահմանադրական դատարանի ճգնաժամի և դրա առանձին կողմերին ժամանակին անդրադարձել են հրապարակայնորեն<sup>19</sup> և դրանց մանրամասներով այս հատուկ կարծիքը ծանրաբեռնելու կարիք չեն տեսնում, եթե միայն՝ հակիրճ անդրադառնալով ճգնաժամածին պատճառներին և դրանում լուծման ենթակա հանգամանքներին:

**26.** Մասնավորապես, մինչև Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելու դրությամբ Սահմանադրության 213 հոդվածի համաձայն՝

**(1)** Սահմանադրական դատարանի պաշտոնավարող անդամները, որոնք նշանակվել էին մինչև 2015 թվականի փոփոխություններով

<sup>19</sup> Հանրապետության նախագահին, Ազգային ժողովին, Կառավարությանը, Գատավորների ընդհանուր ժողովին, Սահմանադրական դատարանի պաշտոնավարող անդամներին և դատավոր Ա. Դիլանյանին ուղղված 26/06/2019թ.-ի [նամակ](#), [«ՄԴ ճգնաժամի մասին»](#), [Ընտրողների ստորագրած ցուցակների գաղտնիացման մասին](#):

Սահմանադրության 7-րդ գլխի ուժի մեջ մտնելը, շարունակելու էին պաշտոնավարել Սահմանադրական դատարանի անդամի կարգավիճակով՝ առանց հստակեցման Սահմանադրական դատարանի դատավորի կարգավիճակի ստանձնման լիազորությունների իրականացման հետ կապված հարցերը.

(2) Սահմանադրական դատարանի անդամները, որոնք նշանակվել էին մինչև 2015 թվականի Սահմանադրության 7-րդ գլխի դրույթների ուժի մեջ մտնելը, շարունակելու էին պաշտոնավարել մինչև Սահմանադրության 2005 թվականի փոփոխություններով նախատեսված իրենց պաշտոնավարման ժամկետի ավարտը, որի արդյունքում Սահմանադրական դատարանի 2 անդամներ (պարոնայք Ֆ. Թոխյանը և Հ. Նազարյանը) շարունակելու էին պաշտոնավարել մինչև 70 տարեկանը, իսկ Սահմանադրական դատարանի մյուս 5 անդամները (տիկնայք Ա. Գյուլումյանը և Ա. Պետրոսյանը, պարոնայք Ա. Խաչատրյանը, Ա. Թունյանը և Հ. Թովմասյանը) մինչև իրենց 65 տարեկանը լրանալը: Սահմանադրական դատարանի՝ Սահմանադրության 7-րդ գլխի կանոններով ընտրված 2 դատավորներ (պարոն Ա. Դիլանյանը և ինքս) պաշտոնավարում ենք մինչև 12-ամյա ժամկետի ավարտը.

(3) Սահմանադրական դատարանի նշանակված նախագահի պաշտոնավարման ժամկետը, ըստ 2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության համապատասխան դրույթների մեկնաբանության, համընկնում էր այն զբաղեցնող Սահմանադրական դատարանի անդամի (պարոն Հ. Թովմասյան) պաշտոնում պաշտոնավարման ժամկետին, այսինքն՝ մինչև նրա 65 տարին լրանալը (նշանակման պահից ի վեր 17 տարի), որից հետո միայն Սահմանադրական դատարանը կարող էր ընտրել նախագահ, ինպես նախատեսված է Սահմանադրության 166-րդ հոդվածով:

#### *Գ. Սահմանադրական դատարանի անկախության սպառնալիքը*

27. Վերը թվարկված՝ Սահմանադրական դատարանի անդամի և դատավորի կարգավիճակների տարբերության և դրա կարգավորումների բացակայության, պաշտոնավարման ժամկետների իմաստով Սահմանադրական դատարանի անդամների և դատավորների միջև ներդատարանական հավասարության խախտման և Սահմանադրական դատարանի կողմից իր անկախության և ինքնավարության կարևոր տարրերից մեկի՝ Սահմանադրական դատարանի նախագահ ընտրելու նորընծա լիազորության իրականացման հնարավորությունից տևական ժամանակով զրկված լինելու հետ մեկտեղ Սահմանադրական դատարանն ունեցել է

դեմոկրատական լեգիտիմության լրջագույն բաց, որի առնչությամբ և դրանից բխող քննադատությունն ուղեկցել է Սահմանադրական դատարանին սկսած 2003 թվականի Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի ընտրությունների արդյունքների վերաբերյալ որոշումից:

**28.** Սակայն, բացի թվարկված հանգամանքներից, կա ևս մեկը, որը, թեպետ ակնհայտորեն առկա էր, սակայն դրանում Սահմանադրական դատարանի անկախության համար վտանգն ինձ համար զգալի է եղել միայն Սահմանադրական դատարանի դատավորի պաշտոնավարման փորձառություն ունենալիս: Խնդրո առարկան Սահմանադրական դատարանի անդամների և Ազգային ժողովի կողմից նշանակված նախագահի պաշտոնավարման ժամկետները կարգավորող սահմանադրական նորմը փոփոխելու Ազգային ժողովի լիազորությունն է, որին Սահմանադրական դատարանը Որոշմամբ հակիրճ անդրադարձել և գնահատականի է արժանացրել նման կարգավորման ազդեցությունը Սահմանադրական դատարանի անկախության նկատմամբ<sup>20</sup>: Այդուհանդերձ, կարծում եմ, որ այս խնդիրը լրացուցիչ մանրամասնելու կարիք ունի:

**29.** Սահմանադրական դատարանի անկախությունն հիմնվում է երկու հավասարաարժեք կողմի վրա. դատարանի ինստիտուցիոնալ և դատավորի անհատական անկախությունը: Ինստիտուցիոնալ անկախության սահմանադրաիրավական բովանդակությունը պետական իշխանության ճյուղերի արդյունավետ բաժանման և հավասարակշռման միջոցով Սահմանադրական դատարանի՝ օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների՝ որոշիչ ազդեցություններից և ճնշումներից զերծ մնալու երաշխիքների համակարգն է: Դատավորների անհատական անկախության բովանդակությունը արդարադատություն իրականացնելիս քաղաքական կամ այլ տեսակի ճնշումներից ազատ գործելու հնարավորությունն է<sup>21</sup>:

**30.** Սահմանադրական դատարանի և այդ ատյանի դատավորների անկախությունը պետք է երաշխավորված լինի Սահմանադրության կայուն՝ առնվազն միայն հանրաքվեով փոփոխվող դրույթներով, այլապես այդ անկախության անկյունաքարային գործոնների նկատմամբ օրենսդիր իշխանության իրավագործության նախատեսումը համար (օրինակ՝ դատավորների պաշտոնավարման ժամկետների վերաբերյալ դրույթներում փոփոխություններ կատարելու լիազորությունը) ոչ միայն հակադրվում է իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման, այլ նաև

<sup>20</sup> Որոշում, կետ 5.11

<sup>21</sup> Այս մասին տե՛ս նաև՝ CDL-AD(2016)025, Joint Opinion on the Draft Law “On Introduction of Amendments and Changes to the Constitution” of the Kyrgyz Republic, paragraph 47.

Սահմանադրական դատարանի անկախության սկզբունքին: Այս մոտեցումը լայնորեն ճանաչված է նաև դատական իշխանության անկախության վերաբերյալ միջազգային ակտերում<sup>22</sup>:

**31.** Առհասարակ, հաշվի առնելով Սահմանադրական դատարանի՝ որպես Հայաստանի սահմանադրական ժողովրդավարության պահապանի և իշխանության առանցքային դերակտարի կարգավիճակը՝ Սահմանադրական դատարանի ինստիտուցիոնալ և դրա դատավորների անհատական անկախության երաշխիքները անհրաժեշտաբար պետք է գտնվեն բացառապես Հայաստանի ժողովրդի իրավասությունների ներքո՝ դուրս լինելով քաղաքական ուժերի դասավորությամբ ժամանակավորապես ձևավորվող ներկայացուցչական-քաղաքական մարմնի իրավասությունների տիրույթից<sup>23</sup>:

**32.** Այս առնչությամբ Որոշման վերաբերելի հատվածում Սահմանադրական դատարանն արձանագրել էր, որ «*մինչև Սահմանադրության 213-րդ հոդվածի 2020 թվականի փոփոխությունը Սահմանադրական դատարանի՝ մինչև 2018 թվականի ապրիլի 9-ը նշանակված անդամները շարունակել են պաշտոնավարել Սահմանադրության 213-րդ հոդվածի հիման վրա, այսինքն՝ Սահմանադրության այնպիսի դրույթի, որը դասվում էր Ազգային ժողովի կողմից փոփոխվող դրույթների շարքին: Այսինքն՝ Սահմանադրության 213-րդ հոդվածի հիմքով պաշտոնավարող Սահմանադրական դատարանի անդամների պաշտոնավարման սահմանադրական հիմքը նախատեսված էր Սահմանադրության այնպիսի հոդվածով, որը կարող էր փոփոխվել Ազգային ժողովի կողմից՝ պարզամտավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ մինչև Սահմանադրության 213-րդ հոդվածի փոփոխությունը գործող Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավակարգավորումը չէր կարող ապահովել Սահմանադրական դատարանի անհրաժեշտ անկախությունը քաղաքական իշխանությունից՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Հայաստանի Հանրապետության պետական կառավարման խորհրդարանական ձևի պայմաններում օրենսդիր և գործադիր իշխանությունները իրականացվում են նույն՝ Ազգային ժողովում մեծամասնություն սրացած քաղաքական ուժի ղեկավարությամբ: Այս պայմաններում Սահմանադրական դատարանը՝ որպես սահմանադրական ժողովրդավարության համար անհրաժեշտ օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների սահմանադրական հակակշիռ, ուներ ինստիտուցիոնալ,*

<sup>22</sup> UN Basic Principles on the Independence of the Judiciary of 1985

<sup>23</sup> Այս մասին տես նաև՝ CDL-AD(2016)025, Joint Opinion on the Draft Law “On Introduction of Amendments and Changes to the Constitution” of the Kyrgyz Republic, paragraphs 47-48.

*ներստյայ՝ կազմավորման, արտաքին միջամտություններից պաշտպանության և անկախության երաշխիքների առավել կայուն սահմանադրական հիմքերի անհրաժեշտություն»<sup>24</sup>:*

**33.** Սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ Սահմանադրական դատարանի անդամի կամ դատավորի կարգավիճակի և պաշտոնավարման կայուն սահմանադրական հիմքը նրա, ինչպես և Սահմանադրական դատարանի անկախության անկյունաքարային գործոն է: Սահմանադրության նախկին խմբագրությամբ 213-րդ հոդվածով և Սահմանադրության 7-րդ գլխի կանոններով նախատեսված Սահմանադրական դատարանի անդամի և նախագահի պաշտոնավարման ժամկետից ավել ժամկետ նախատեսող դրույթի փոփոխություններն Ազգային ժողովի իրավասությանը վերապահելը Սահմանադրական դատարանի անկախության նկատմամբ ունի այն հնարավոր վտանգավոր ազդեցությունը, որ Սահմանադրական դատարանի անդամներին կամ դատավորներին՝ նրանց (Սահմանադրության 7-րդ գլխի կանոններով նախատեսված ժամկետից ավել) պաշտոնավարման անձնական ակնկալիքի և շահերի թելադրանքով հղի է սուբյեկտիվ կախվածություն ձևավորելու վտանգով:

**34.** Ընդ որում՝ խնդրահարույց է ոչ միայն Ազգային ժողովի կողմից Սահմանադրության միայն հանրաքվեով փոփոխման ենթակա դրույթներով նախատեսված պաշտոնավարման ժամկետից ավել ժամկետի կրճատման դեպքը, այլ նաև՝ պաշտոնավարման ժամկետները անհավասարաբար ավելացնելու իրավիճակը, քանի որ նման ժամկետների ավելացման հնարավոր ակնկալիքը նույն ազդեցությունը կարող է ունենալ Սահմանադրական դատարանի անկախության նկատմամբ, ինչ այդ ժամկետների կրճատման սպառնալիքը:

**35.** Հաշվի առնելով նաև Սահմանադրական դատարանի նախագահի դերակատարությունը Սահմանադրական դատարանի բնականոն գործունեության ապահովման գործում՝ կարծում են, որ նույն հիմնավորմամբ, որպես Սահմանադրական դատարանի անկախության ամուր ինստիտուցիոնալ երաշխիք<sup>25</sup>, Սահմանադրական դատարանի նախագահի ընտրություն

<sup>24</sup> Նույն տեղում:

<sup>25</sup> Տես նաև միջազգային փորձագիտական շրջանակների կարծիքները սահմանադրական դատարանների նախագահների՝ դատարանների կողմից ընտրվելու տարբերակը որպես սահմանադրական դատարանների անկախության ամուր ինստիտուցիոնալ երաշխիք՝ CDL-AD(2008)029 Opinion on the Draft Laws amending and supplementing (1) the Law on Constitutional Proceedings and (2) the Law on the Constitutional Court of Kyrgyzstan, paragraph 8, CDL-AD(2011)016 Opinion on the new Constitution of Hungary, paragraph 94, CDL-AD(2014)017 Opinion

նը և նրա պաշտոնավարման ժամկետները, կրկին, պետք է կարգավորված լինեն Սահմանադրության առնվազն միայն հանրաքվեով փոփոխվող դրույթներով<sup>26</sup>:

**36.** Սրանք միայն տեսական դատողություններ չեն: Նման մտահոգության համար Հայաստանի սահմանադրաիրավական իրողության մեջ եղել է նաև քաղաքական իշխանության կողմից Սահմանադրական դատարանի անդամների պաշտոնավարման ժամկետներն օրենքով կարգավորելու փորձի նախադեպ: Մասնավորապես, 2017 թվականին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի նախագծի վերաբերյալ փորձագիտական կարծիք ստանալու նպատակով Եվրոպայի խորհրդի «Ժողովրդավարություն իրավունքի միջոցով» հանձնաժողովի կողմից փորձագիտական կարծիքի նախագծման ընթացքում Սահմանադրական դատարանի անդամների պաշտոնավարման ժամկետները՝ Սահմանադրության 213 հոդվածից տարբերվող կարգավորումներով փոփոխությունների են ենթարկվել<sup>27</sup>: Պետք է նկատել, որ Սահմանադրության՝ նախկին խմբագրությամբ 213-րդ հոդվածի պայմաններում, քաղաքական իշխանության կողմից քննարկվել է Սահմանադրական դատարանի անդամների պաշտոնավարման ժամկետն օրենքով կարգավորելու հարցը, որը, թերևս, քննարկումից դուրս է եկել միայն այն բանից հետո, երբ «Ժողովրդավարություն իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովը հավանություն չի տվել նման գաղափարին՝ Սահմանադրության 213 հոդվածին անհամապատասխանության պատճառաբանությամբ:

**37.** Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարանի անկախության համար անկյունաքարային նշանակություն ունեցող՝ Սահմանադրական դատարանի անդամների (դատավորների) պաշտոնավարման ժամկետներին վերաբերող կարգավորումներն Ազգային ժողովի կողմից հնարավոր է համարվել, և նման փոփոխությունների փորձ է կատարվել ավելի ցածր ձայներ պահանջող և

---

on the Draft Constitutional Law on the Constitutional Court of Tajikistan, paragraph 12, CDL-AD(2016)026, Opinion on the Act on the Constitutional Tribunal of Poland, paragraph 27:

<sup>26</sup> Ինչպես Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխությունների արդյունքում եղել է. Սահմանադրական դատարանինորրնտրի եւ հետագա բոլոր նախագահների ընտրությունն ընտրության եւ նրանց պաշտոնավարման լիազորությունը սահմանված է Սահմանադրության 7-րդ գլխի դրույթներով, որոնք ենթակա են փոփոխման բացառապես Հայաստանի ժողովրդի կողմից՝ համապետական հանրաքվեով:

<sup>27</sup> «Ժողովրդավարություն իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովի CDL-AD(2017)011 կարծիքը, կետեր 32-34: Ի դեպ, ուշագրավ է, որ այս կարծիքում պաշտոնապես արձանագրված փաստերի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի փոփոխությունների վերաբերյալ հիշատակումները բացակայում են պաշտոնական աղբյուրներում:

իրավաբանական ավելի ցածր ուժ ունեցող ակտով՝ սահմանադրական օրենքով:

*Գ. Փոփոխությունների նպատակն ու արդյունքը*

**38.** Ի լրումն Որոշման 5.11-րդ կետի, որտեղ Սահմանադրական դատարանը նկարագրել է այն համակարգային արդյունքը, որը ձեռք է բերվել Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխության արդյունքում, և լիովին համաձայնելով այս արձանագրմանը, անհրաժեշտ են համարում առանձնացնել Սահմանադրական դատարանի ինստիտուցիոնալ և դատավորների անհատական անկախության համար առանցքային կարևորության հետևյալ 2 հանգամանքները:

**39. Նախ,** Որոշման հիշյալ հատվածում, Սահմանադրական դատարանն արձանագրել էր, որ Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխություններով Ազգային ժողովն ամբողջությամբ սպառել է Սահմանադրական դատարանի մինչև 2018 թվականի ապրիլի 9-ը նշանակված և պաշտոնավարող անդամների և նախագահի պաշտոնավարման ժամկետների նկատմամբ իր սահմանադրական լիազորությունը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորների և Սահմանադրական դատարանի նախագահի պաշտոնավարման ժամկետների կարգավորումը տեղափոխելով բացառապես Սահմանադրության 166-րդ հոդվածով նախատեսված առավել կայուն սահմանադրական իրավադրույթների գործողության տիրույթ, որոնք կարող են փոփոխվել բացառապես Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդի կողմից: Այս առնչությամբ Սահմանադրական դատարանի ինստիտուցիոնալ և դրա դատավորների անհատական անկախության առաջնային բարենպաստ հետևանքն այն է, որ Սահմանադրական դատարանը հստակ և ուղղակի արձանագրմամբ Սահմանադրական դատարանի նշանակված անդամների կարգավիճակը հավասարեցնելով Սահմանադրական դատարանի դատավորների կարգավիճակին, նրանց պաշտոնավարման ժամկետի կարգավորումները դուրս է բերել Ազգային ժողովի իրավասության տարածքից:

**40. Երկրորդ,** Սահմանադրական դատարանը հիշյալ հատվածով նաև արձանագրել է, որ Սահմանադրական դատարանն այլևս դուրս է եկել անցումային կարգավորումների տիրույթից, ինքնին գործում է ոչ որպես անցումային, այլ՝ որպես Սահմանադրության 2015 թվականի փոփոխություններով նախատեսված սահմանադրի նպատակադրած Սահմանադրական դատարան:

**41.** Փաստացի, Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելուց հետո, Սահմանադրական դատարանի արձանագրմամբ, **դրանց դրույթների պահանջներն այլևս ամբողջությամբ ի կատար են**

**ածվել Հայաստանի պետական իշխանության բոլոր 3 ճյուղերի կողմից՝ միաձայնությամբ,** իսկ իր կազմավորման և դատավորների կարգավիճակների և նրանց պաշտոնավարման ժամկետների համահավասարեցման և Սահմանադրական դատարանի կողմից իր նախագահին ընտրելու գործընթացներն ավարտվել են Սահմանադրական դատարանի նախագահի ընտրությամբ՝ դրանով իսկ արձանագրելով **Սահմանադրական դատարանի անցումային կարգավիճակի ավարտը և Սահմանադրության 7-րդ գլխի կանոններով ամբողջությամբ կազմավորված դատարանի գործունեության մեկնարկը:**

42. Սույն հատուկ կարծիքի վերջին հատվածի վրա աշխատելիս այսօր՝ 2021 թվականի մայիսի 10-ին հայտնի դարձավ, որ Ազգային ժողովը չի ընտրել Հանրապետության վարչապետ 2-րդ անգամ, ինչի սահմանադրաիրավական հետևանքը Սահմանադրության 149-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն, Ազգային ժողովի արձակումն է իրավունքի ուժով: Հուսով եմ, որ Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրական դատարանի ճգնաժամի լուծման տարբերակի ընդդիմախոսների հնչեցրած այն մտահոգությունը, որ Սահմանադրական դատարանի վերաբերյալ բարեփոխումները կարող են հանգեցնել նույն քաղաքական ուժի՝ նույն գումարման Ազգային ժողովի կողմից Սահմանադրական դատարանի դատավորների մեծամասնության ընտրությանը, որով և նույն քաղաքական ուժի կողմից Սահմանադրական դատարանում որոշիչ ձայների ձևավորմանն իր հայեցությամբ, այլես փարատվեցին:

43. Փաստացի, այս հատուկ կարծիքը հրապարակելու պահի դրությամբ Սահմանադրական դատարանի՝

(1) 1 դատավոր՝ տիկին Ա. Պետրոսյանը նշանակվել է Հանրապետության 3-րդ նախագահի կողմից 2010 թվականին,

(2) 3 դատավոր՝ պարոնայք Ա. Խաչատրյանը, Ա. Թունյանը և Հ. Թովմասյանը նշանակվել են համապատասխանաբար 2010 թվականին 4-րդ գումարման, 2014 թվականին 5-րդ գումարման և 2018 թվականին 6-րդ գումարման Ազգային ժողովի կողմից,

(3) 1 դատավոր՝ պարոն Ա. Դիլանյանը, ընտրվել է 6-րդ գումարման Ազգային ժողովի կողմից 2018 թվականին՝ դատավորների ընդհանուր ժողովի առաջարկությամբ,

(4) 4 դատավոր՝ պարոնայք Ա. Վաղարշյանը (Հանրապետության 4-րդ նախագահի առաջարկությամբ), Ե. Խունդկարյանը (դատավորների ընդհանուր ժողովի առաջարկությամբ), Է. Շաթիրյանը (Կառավարության առաջարկությամբ) 2020 թվականին և ինքս (Հանրապետության



4-րդ նախագահի առաջարկությամբ՝ 2019 թվականին, ընտրվել ենք 7-րդ գումարման Ազգային ժողովի կողմից:

44.Սա Սահմանադրական դատարանի ձևավորման հարցում դատավորների և նրանց առաջադրող, նշանակող և ընտրող մարմինների տպավորիչ բազմազանություն է, որով մեկ քաղաքական ուժի վերահսկողությամբ Սահմանադրական դատարան ձևավորվելու մտահոգություններն այլևս անէացնում են:

**V. Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի ex ante պարտադիր նախնական ստուգման սահմանադրական կանոնից սահմանված բացառության բանաձևի մասին.**

45.Սահմանադրական դատարանը, Որոշման 5.7-5.10 կետերում շարադրել է Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության պարտադիր նախնական ստուգման կանոնից հնարավոր բացառության պայմանները, որոնց հակիրճ շարադրանքը հանգում է նրան, որ հիշյալ կանոնից բացառությունը հնարավոր է միայն, եթե Սահմանադրության փոփոխությունների տվյալ նախագիծը՝

(1) վերաբերում է Սահմանադրական դատարանի գործող դատավորներին, և

(2) չի վերաբերում նախորդ կետում նշված շրջանակից դուրս որևէ այլ անձի, և

(3) պարունակում է Սահմանադրական դատարանի դատավորների և տվյալ նախագծով դրա հեղինակների կողմից հետապնդվող շահերի բախման ռիսկ Սահմանադրական դատարանի դատավորների այն մեծամասնության համար, որի՝ տվյալ գործով ստուգմանը շահերի բախումից խուսափելու նպատակով մասնակցության անհնարինության պայմաններում, Սահմանադրական դատարանը հայտնվում է իրավագործության բացակայության պայմաններում:

46. Որոշմամբ սահմանված «*ողջամիտ բացառության*» կանոնի առնչությամբ Սահմանադրական դատարանի հակիրճ և պահպանողական ոճի բերումով, դուրս են մնացել մի շարք հանգամանքներ, որոնք, իմ կարծիքով, հատուկ ընդգծման կարիք ունեն:

47. **Նախ**, ինչպես արդեն երևում է, Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության պարտադիր նախնական ստուգման կանոնից հնարավոր բացառության պայմանները վերաբերում են բացառապես Սահմանադրական դատարանի դատավորների շահերի այնպիսի բախման հնարավոր իրավիճակին, որը Սահմանադրական

դատարանում կհանգեցնի *non liquet* վիճակի, այսինքն՝ դատարանի իրավագործության բացառման:

48. Մանրամասն ուսումնասիրելով հայաստանյան սահմանադրական իրողությունը՝ Սահմանադրական դատարանն ի գիտություն է ընդունել նաև արդի համեմատական սահմանադրական իրավունքի և միջազգային իրավակիրառ և փորձագիտական մոտեցումները: Մասնավորապես, միջազգային փորձագիտական շրջանակների կողմից հետևողականորեն պաշտպանվող այն դիրքորոշումը, որ սահմանադրական դատարանները պետք է բոլոր հնարավոր իրավական միջոցներով խուսափեն *non liquet* իրավիճակներում հայտնվելուց, վերաբերում են բացառապես իրավիճակների, երբ սահմանադրական դատարանի դատավորների անհատական շահերը, ունենալով սահմանադրականության ստուգման ենթակա ակտով հետապնդվող հանրային շահերի հետ բախման իրական վտանգ, այդուհանդերձ չեն բացառում տվյալ դատավորի գործի քննության մասնակցությունը: Սակայն բոլոր հնարավոր դեպքերի քննարկումից ու ուսումնասիրությունից ակնհայտ է, որ խոսքը վերաբերում է դեպքերին, երբ ստուգման ենթակա ակտն առնչվում է նաև սահմանադրական դատարանի դատավորներից բացի այլ անձանց իրավունքներին, ազատություններին և շահերին<sup>28</sup>:

49. Հիրավի, դատավորների մոտ անաչառության կամ անկողմնակալության բացակայությունը որոշ իրավիճակներում չի կարող հիմք ծառայել այդ դատավորների կողմից գործերի մասնակցության անհնարինության՝ անկախ շահերի բախման բնույթից և դրա՝ գործի ելքի վրա հնարավոր ազդեցության աստիճանից: Ավելին, իրավասու մասնագիտացված միջազգային մարմինների կողմից խնամքով մշակվել և գործողության մեջ է դրվել նույնիսկ «*անհրաժեշտության դոկտրինը*», որի էությունն այն է, որ դատավորը չի կարող բացառվել գործի քննությունից, անգամ շահերի ընդձեռն բախման պայմաններում, այլապես նման իրավիճակը կարող է հանգեցնել **արդարադատության մերժման**<sup>29</sup>: Ահա ուրեմն, արդարադատության մերժման վիճակից խուսափելու հրամայականն

<sup>28</sup> Տե՛ս, օրինակ՝ CDL-AD(2006)006 Opinion on the Two Draft Laws amending Law No. 47/1992 on the organisation and functioning of the Constitutional Court of Romania, paragraph 7, CDL-AD(2016)036 Amicus Curiae Brief for the Albanian Constitutional Court on the Law on the Transitional Re-Evaluation of Judges and Prosecutors, paragraphs 20-22, 24-25, CDL-AD(2016)001, Opinion on Amendments to the Act of 25 June 2015 on the Constitutional Tribunal of Poland, paragraphs 37-38,

<sup>29</sup> Տե՛ս [Bangalore Principles of Judicial Conduct](#), ինչպես նաև՝ [The Commentary on the Bangalore Principles by the UN Office of Drugs and Crime](#), para. 100

է, որ լինելով իրավական պետության և մարդու իրավունքների դիտանկյունից անհանդուրժելի մի իրողության, *non liquet* իրավիճակներից խուսափելու համար պատճառն է:

**50.** Սահմանադրական դատարանը լիովին ընդունել է այս մոտեցումը, որի արտահայտությունը Որոշմամբ նախատեսված բացառության կանոնի պարտադիր այն պայմանն է, որ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի ստուգման կանոնից բացառությունը որևէ դեպքում թույլատրելի և ողջամիտ համարվել չի կարող, եթե այն կիրառվում է Սահմանադրության փոփոխությունների մի նախագծի նկատմամբ, որը վերաբերում է այլոց իրավունքներին: Այսինքն, Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության պարտադիր նախնական ստուգման կանոնից բացառությունը ողջամիտ և թույլատրելի համարելով բացառապես Սահմանադրական դատարանի դատավորներին վերաբերող նախագծերի համար, և, համապատասխանաբար, բացառելով բացառության այդ կանոնի կիրառումը որևէ 3-րդ անձի շահերի և իրավունքների առնչությամբ նախագծի նկատմամբ, Սահմանադրական դատարանը հանդես է եկել վերը նշված իր՝ սահմանադրական ժողովրդավարության համար առանցքային նշանակություն ունեցող մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նկատառումներով:

**51. Երկրորդ,** Սահմանադրական դատարանի դատավորների անհատական և Սահմանադրության փոփոխությունները նախաձեռնող սուբյեկտի կողմից Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծով հետապնդվող շահերի միջև բախման պայմաններում տվյալ նախագծի սահմանադրականության ստուգման կանոնից բացառություն սահմանելով՝ Սահմանադրական դատարանը մերժել է սույն գործով դիմող կողմի այն պնդումը, որ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության նախնական ստուգման ներկայացնելը Ազգային ժողովի համար բացարձակ պարտականություն է: Սահմանադրական դատարանն այս հարցում հանդես է եկել վերը նշված իր՝ սահմանադրական ժողովրդավարության համար առանցքային նշանակություն ունեցող ժողովրդավարության պաշտպանության և ժողովրդավարական գործընթացների (ինչպիսին է Սահմանադրության փոփոխությունների նախաձեռնման և ընդունման գործընթացը) արդյունավետության պաշտպանության նկատառումներով:

**52. Երրորդ,** Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության նախնական ստուգման կանոնը բխեցնելով Սահմանադրության համապատասխան դրույթների համալիր վերլուծությունից՝ Սահմանադրական դատարանը մերժել է նաև Ազգային ժողովի դիրքորոշումն առ այն, որ Սահմանադրության փոփոխությունների

նախագծի սահմանադրականության նախնական ստուգման ուղարկելն Ազգային ժողովի անսահմանափակ հայեցողությունն է: Սահմանադրական դատարանն այս հարցում հանդես է եկել վերը նշված իր՝ սահմանադրական ժողովրդավարության համար առանցքային նշանակություն ունեցող իրավունքի գերակայության ապահովման նկատառումներով:

**53. Եվ, ի վերջո,** Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության նախնական ստուգման կանոնից բացառության սահմանումն այն սահմանող դատավորներին համար, որոնք հստակորեն գիտակցում են, որ այս կանոնը հավասարապես կիրառվելու է նաև բոլորիս նկատմամբ, եթե այն բավարարի վերը նշված չափանիշներին, ամբողջությամբ բխում է արդարադատություն իրականացնող դատավորի (1) **ժողովրդավարական հասարակությունում ունեցած դերից** և (2) **սահմանադրի և Սահմանադրական դատարանի դատավորի հարաբերությունների բնույթից**.

(1) Որոշելով Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության նախնական ստուգումից բացառության կանոնը՝ թույլատրելու համար միայն Սահմանադրական դատարանի դատավորների իրավունքների, ազատությունների և շահերին վերաբերող նախագծերի առնչությամբ, Սահմանադրական դատարանը հավաստում է արդարադատության, առհասարակ, և սահմանադրական արդարադատության, մասնավորապես, առաջնային այն բնույթը դատավորի համար, որի համաձայն արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը գործում և տնօրինում է իր իշխանական լիազորությունները բացառապես այլոց իրավունքների, ազատությունների և շահերի պաշտպանության և իրավարարության նպատակներով: Նա որևէ դեպքում իր իշխանական լիազորությունների իրականացումը չի կարող դիտարկել իր անհատական շահերի և իրավունքների պաշտպանության շրջանակում.

(2) Սահմանադրի և Սահմանադրական դատարանի դատավորի հարաբերությունները բնութագրվում են որպես **սահմանադրի կողմից Սահմանադրական դատարանի դատավորի նկատմամբ հատուկ վստահության և Սահմանադրական դատարանի դատավորի կողմից սահմանադրի նկատմամբ հատուկ հավատարմության փոխադարձ հարաբերություններ**<sup>30</sup>: Սահմանադրի կողմից հատուկ վստա-

<sup>30</sup> Այս կառուցակարգն իր նախադեպն ունի *Pellegrin v. France* [GC], no. [28541/95](#), § 65, *Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [GC], no. [63235/00](#), § 62 գործերում ՄԻԵԿ իրավունքի

հույան վերաբերմունքը Սահմանադրական դատարանին Սահմանադրությամբ շնորհված ընդարձակ լիազորություններն են Սահմանադրության նորմերի վերջնական և պարտադիր կատարման ենթակա մեկնաբանությունների իշխանությունը, որն իրագործում են Սահմանադրական դատարանի դատավորները: Փոխադարձաբար, Սահմանադրական դատարանի դատավորի հատուկ հավատարմության վերաբերմունքը դրսևորվում է սահմանադրի կամքի համակ հավատարմությամբ ծառայելու, իսկ անձնական շահերի հետ բախման պայմաններում՝ դրանց անտեսմամբ:

**Ծանոթագրություն.** Սույն հատուկ կարծիքի 43-րդ կետում 2021 թվականի մայիսի 20-ին կատարվել է փաստական տվյալի ճշտում՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր պրն. Ա. Թունյանի նշանակման մարմնի մասով:

10 մայիսի 2021 թվական

(Ծանոթագրությամբ խմբագրված տեսքով՝ 20 մայիսի, 2021 թվական)

### Սահմանադրական դատարանի դատավոր



Վ. Մ. Գրիգորյան

---

զարգացման ՄԻԵԴ վճիռներում՝ քաղաքացիական ծառայողի եւ պետության հարաբերությունների վերաբերությամբ, իհարկե, էականորեն նվազ սերտությամբ եւ փոխադարձությամբ, ինչպես նշված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի եւ սահմանադրի հարաբերությունների մասով